



Міністерство внутрішніх справ України

ОБСЕ

Організація з безпеки та співробітництва в Європі
Координатор проектів ОБСЕ в Україні



ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ



ПОСІБНИК ДЛЯ ДІЛЬНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ МІЛІЦІЇ

**Бібліотечка
дільничного
інспектора
міліції**

**ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ
ПОСІБНИК ДЛЯ ДІЛЬНИЧНИХ
ІНСПЕКТОРІВ МІЛІЦІЇ**

Київ – 2007

При підготовці цієї публікації було використано матеріали навчального курсу „Навчання слідчих у справах з торгівлі людьми”, розробленого у 2005 р. Відділом розвитку поліції Контрольної місії ОБСЄ в Скоп'є з попередження поширення конфлікту. Посилання на інші джерела наведені у тексті.

Підготовка та друк цієї публікації здійснено за підтримки Координатора проектів ОБСЄ в Україні у рамках фінансування, наданого Урядом Австрійської Республіки.

Затверджено на нараді керівництва Департаменту громадської безпеки Міністерства внутрішніх справ України, протокол № 49 від 26 листопада 2007 року.

ЗМІСТ

ВСТУП: Для кого призначена ця публікація?	4
1. Що таке торгівля людьми?	6
1.1. Визначення термінів	7
1.2. Першопричини торгівлі людьми	8
1.3. Основні риси цього злочину	9
1.4. Хто стає жертвами торгівців людьми	13
1.5. Чим відрізняється торгівля людьми від подібних злочинів	13
ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: роль служби дільничних інспекторів міліції	16
2. Запобігання торгівлі людьми	16
2.1. Правоохоронні заходи служби дільничних інспекторів міліції	16
2.2. Інформування населення	17
3. Участь у переслідуванні злочинців	19
4. Надання допомоги потерпілим	20
4.1. Ідентифікація потерпілих від торгівлі людьми	20
4.2. Дотримання прав людини у роботі з потерпілими ...	21
4.3. Уразливий стан потерпілих від торгівлі людьми	23
5. Спільні дії та перенаправлення потерпілих від торгівлі людьми	25
5.1. Координація боротьби з торгівлею людьми на національному та місцевому рівні	25
5.2. Перенаправлення потерпілих для отримання допомоги, яку надають державні установи та громадські організації	26
ДОДАТКИ	29

ВСТУП: Для кого призначена ця публікація?

Ця брошура призначена для працівників служби дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України. Одним із найбільш поширюваних останнім часом негативних явищ в Україні й у світі загалом стала торгівля людьми. Масштаби та комплексна природа цього явища вимагають багатостороннього підходу до його подолання із залученням якомога ширшого кола як державних установ, так і громадських об'єднань та міжнародної спільноти. Однією з найважливіших ланок у боротьбі з торгівлею людьми є, безумовно, правоохоронні органи. Утім, окрім спеціалізованих підрозділів, які переважно займаються розслідуванням фактів торгівлі людьми і притягненням до відповідальності осіб, причетних до цього злочину, важливу роль також відіграють представники правоохоронних структур, які опікуються підтриманням громадського порядку і працюють безпосередньо з населенням на рівні громади. В Україні такі функції покладені на службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України.

До основних завдань міліції належить забезпечення особистої безпеки громадян, захист їх прав і свобод, законних інтересів; запобігання правопорушенням та їх припинення; виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили; участь у поданні соціальної та правової допомоги громадянам¹. Ця брошура має на меті поінформувати працівників служби дільничних інспекторів міліції про особливості такого злочину як торгівля людьми, та про те, яким чином вони могли б долучитися до подолання цього явища, виконуючи перелічені завдання.

Одним із важливих елементів у роботі правоохоронних органів з потерпілими від торгівлі людьми є забезпечення дотримання прав людини, так, зокрема, Законом України „Про міліцію” передбачено, що „міліція поважає гідність особи і виявляє до неї гуманне ставлення, захищає права людини”. А отже тут ітиметься про особливі обставини потерпілих від торгівлі людьми та про те, у який спосіб повинні діяти дільничні інспектори міліції працюючи з ними.

¹ Стаття 2, Закон України „Про міліцію” № 565-XII від 20 грудня 1991 р.

Серед основних завдань служби дільничних інспекторів міліції зазначається: „Попередження злочинів та адміністративних правопорушень. Участь у розкритті злочинів, учинених на території адміністративної дільниці.”² У брошурі також міститься інформація, стосовно того, яким чином може бути організована ця робота у разі запобігання торгівлі людьми та притягненні до відповідальності зловмисників.

Торгівля людьми є комплексним явищем, тому для ефективної протидії необхідною умовою є залучення різних структур. Оскільки однією із засад діяльності служби дільничних інспекторів міліції є взаємодія з центральними і місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, державними установами та громадськими організаціями³, у цій публікації наведено інформацію щодо того, яким чином така взаємодія відбувається у сфері протидії торгівлі людьми, і якою може бути роль служби дільничних інспекторів міліції у цьому процесі.

Звісно, поради, наведені тут, можуть стосуватися не лише того, яким чином дільничні інспектори міліції можуть протидіяти торгівлі людьми, але можуть також бути застосовані в інших випадках.

² Пункт 2.3., „Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України”, затверджено Наказом МВС України 20.10.2003 № 1212.

³ Пункт 1.7., „Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України”.

1. Що таке торгівля людьми?

Щороку сотні тисяч людей мігрують у пошуках кращого життя. Але обмеження, накладені міграційною політикою, у поєднанні з диспропорціями соціально-економічного розвитку різних країн, зменшують можливість робити це самостійно або користуючись законними й безпечними каналами. Тому щороку продовжує надходити інформація про сотні випадків торгівлі людьми – осіб, які у процесі міграції стають жертвами цього тяжкого злочину. Втім, встановити їх точну кількість важко. Будь-які дані про масштаби торгівлі людьми спираються на випадки, офіційно встановлені правоохоронними органами⁴, громадськими організаціями та міжнародними агенціями. Але через приховану природу цього злочину фахівці говорять про значну кількість випадків, про які не повідомляється.

Злочинні прибутки від торгівлі людьми складають величезні суми. За деякими експертними оцінками, у світовому масштабі злочинні угруповання нагромаджують понад 30 мільярдів доларів щорічно від експлуатації жертв торгівлі людьми⁵. Для порівняння – ця сума приблизно дорівнює дохідній частині Державного бюджету України у 2007 році⁶.

Україна насамперед вважається країною походження потерпілих від торгівлі людьми. Це не виключає можливість того, що іноземці можуть постраждати від торгівлі людьми на території України, або що громадяни України можуть потрапити у подібну ситуацію у власній країні.

⁴ Згідно даних Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, Міністерства внутрішніх справ України, протягом 2005 року установлено та повернуто в Україну 446 потерпілих від торгівлі людьми, з яких 39 – неповнолітні; протягом 2006 року установлено та повернуто в Україну 393 потерпілих від торгівлі людьми, з яких 52 – неповнолітні; протягом січня-вересня 2007 року установлено та повернуто в Україну 337 потерпілих від торгівлі людьми, з яких 52 – неповнолітні.

⁵ Patrick Belsler, *Forced Labour and Human Trafficking: Estimating the Profits*, Working Paper 42, ILO Special Action Programme to Combat Forced Labour, March 2005, p. 17 http://www.ilo.org/dyn/declaris/DECLARATIONWEB.DOWNLOAD_BLOB?Var_DocumentID=5081

⁶ Стаття 1 Закону України “Про Державний бюджет України на 2007 рік” (№489-V від 19 грудня 2006 року) визначає “доходи Державного бюджету України на 2007 рік у сумі 157.287.046 тис. гривень”.

1.1. Визначення термінів

Торгівля людьми – це тяжкий злочин, який є грубим порушенням прав людини. Україна була серед перших країн у Європі, які встановили кримінальну відповідальність за торгівлю людьми; положення щодо покарання за цей злочин з'явилося у Кримінальному кодексі України в 1998 році. У Кримінальному кодексі України, ухваленому у 2001 році, покарання за торгівлю людьми передбачено статтею 149 „Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини”, яка визначає ці злочинні дії як *”вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи”*⁷. Певні обставини, зокрема вчинення злочину щодо неповнолітнього чи організовану групою, або створення небезпеки для життя чи здоров'я вважаються обтяжливими і, відповідно, передбачають суворіше покарання.⁸ Це положення відображає складну сутність торгівлі людьми і спирається на визначення, котре узгоджено на міжнародному рівні і міститься у статті 3 *Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї*⁹, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, ухвалені 2000 року¹⁰.

Хоча визначення торгівлі людьми може видатися складним, його можна розбити на три складові: **дії, засоби і мету.**

Тільки поєднання зазначених трьох елементів складає злочин торгівлі людьми, скоєння якого може відбуватися в межах однієї країни (так звана „внутрішня” торгівля людьми) або кількох країн.

⁷ Повний текст Статті 149 Кримінального кодексу України наведено у Додатках наприкінці брошури.

⁸ Кримінальний кодекс України (2001 р.) з поправками згідно із Законом № 3316-IV від 12 січня 2006 р.) Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини караються позбавленням волі на строк від трьох до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

⁹ Надалі – Палермський Протокол, за місцем підписання документа.

¹⁰ Україна підписала Палермський Протокол 15.11.2001 р. і ратифікувала його 4.02.2004 р. Повний текст статті 3 Палермського Протоколу наведено у Додатках наприкінці брошури.

Елементи торгівлі людьми		
Що? <input type="checkbox"/> вербування <input type="checkbox"/> переміщення <input type="checkbox"/> переховування <input type="checkbox"/> передача <input type="checkbox"/> одержання людини	Як? вдаючись до погроз або із застосуванням: <input type="checkbox"/> сили <input type="checkbox"/> примусу <input type="checkbox"/> обману <input type="checkbox"/> шантажу <input type="checkbox"/> зловживання владою <input type="checkbox"/> тощо	З якою метою? експлуатація <input type="checkbox"/> сексуальна експлуатація <input type="checkbox"/> примусова праця <input type="checkbox"/> рабство чи підневільний стан <input type="checkbox"/> вилучення органів <input type="checkbox"/> усиновлення (удочеріння) з метою наживи <input type="checkbox"/> тощо
↻ Дії	↻ Засоби	↻ Мета

Згадані вище визначення торгівлі людьми мають кілька дуже важливих наслідків:

1. Ними визнаються **різні форми експлуатації**, а не обмежуються лише сексуальною експлуатацією, таким чином охоплюються такі форми експлуатації як примусова праця, підневільний стан, вилучення органів, втягнення у злочинну діяльність тощо.

2. Вони стосуються долі не лише виключно дівчат і жінок, але визнають, що потерпілими можуть стати **чоловіки, жінки і діти**.

3. Вони не передбачають обов'язкового перетину державних кордонів – торгівля людьми може відбуватися **також і в межах однієї країни**.

4. Вони передбачають **усунення або викривлення добровільної згоди потерпілої особи** шляхом застосування таких чинників як обман, шантаж, застосування або погроза застосування сили тощо.

1.2. Першопричини торгівлі людьми

Існування торгівлі людьми можна пояснити комплексом факторів. Основні з них можна поєднати у **фактори попиту** і **фактори пропозиції**.

Щодо **попиту**, то тут ми насамперед говоримо про прагнення отримати додаткову вигоду, експлуатуючи жертв торгівлі людьми, іншими словами – це попит на неофіційну, незахищену і дешеву працю. Як було зазначено вище, експлуатація може мати різноманітні форми і проявлятися як у відверто злочинному середовищі (наприклад, примушування малолітніх здійснювати крадіжки), так і в ситуації, де така експлуатація може відбуватися за пристойним „фасадом” (наприклад, використання примусової праці на будівництвах, у сільському господарстві або у хатній роботі).

Фактори **пропозиції**, як правило пов'язані із прагненням людей знайти кращу роботу, яка могла б забезпечити їм та їхнім родинам відповідно кращі умови існування. Це зумовлюється так званими „чинниками виштовхування” (наприклад, відсутність робочих місць, низька оплата праці, насильство в сім'ї тощо) та „чинниками притягування” (можливість отримати бажану оплату праці, комфортніше соціальне середовище тощо). Слід зауважити, що як чинники виштовхування, так і чинники притягування **можуть бути реальними або ж уявними** – останнє, як правило, обумовлено недостатнім (або хибним) поінформуванням.

До згаданих передумов необхідно також додати негнучкі або непрозорі режими трудової міграції, які існують між державами походження і призначення мігрантів, неефективні, недостатні або відсутні канали поінформування населення, а також такі чинники: корупція в органах влади, недостатня ефективність діяльності правоохоронних органів щодо переслідування злочинців, нескоординованість дій різних установ і організацій із протидії торгівлі людьми та інші. Проте найголовнішим є прагнення злочинних груп використати перелічені обставини для отримання вигоди.

1.3. Основні риси цього злочину

Торгівля людьми відбувається на кількох рівнях – від спонтанних контактів, до високоорганізованих злочинних мереж. Майже завжди торгівля людьми передбачає існування певних груп, які складаються з ланок, кожна з яких виконує свою функцію. Такі групи можуть бути як сталими, так і ситуативними.

У процесі торгівлі людьми можна виокремити **три основних стадії**, на кожній із яких зазвичай задіяні різні групи злочинців, і які мають

свої особливості щодо того, що відбувається із потерпілими: **вербування, перевезення, експлуатація.**

Вербування. На цій стадії вербувальники підшуковують потенційних жертв для подальшої передачі їх для експлуатації. Основним завданням злочинців на цьому етапі є визначення особи, життєві обставини і характер якої можуть спонукати її до дій, які зрештою приведуть її під контроль торгівців людьми, та спонукання потенційної жертви на здійснення таких кроків. На практиці це може виглядати як пропозиція добре заробити за невеликий проміжок часу особі, яка шукає заробітку. До вразливих категорій потенційних жертв торгівлі людьми можна віднести також сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, осіб зі складними сімейними обставинами, жінок, які потерпають від насилля в сім'ї, та інших.

Усупереч поширеній думці, у якості вербувальників можуть виступати не лише незнайомі або малознайомі особи. Непоодинокими є випадки, коли вербуванням жертв торгівлі людьми займаються близькі знайомі (колишні однокласники, колеги по роботі тощо) і навіть родичі потерпілих. **Вербувальниками можуть бути як чоловіки, так і жінки.** Функції вербувальників можуть також виконувати туристичні агенції або агенції, що офіційно або неофіційно займаються посередництвом у працевлаштуванні за кордоном, шлюбні або модельні агенції тощо.

Як правило, **методи**, які використовуються вербувальниками, зводяться до таких:

- Пошук поодинокими вербувальниками зацікавлених чоловіків та жінок у барах, нічних та диско-клубах, на ринках тощо;
- Вербування через неформальні кола сімей та / або друзів;
- Поширення оголошень щодо роботи та навчання за кордоном;
- Діяльність під виглядом агентств, що пропонують роботу або навчання за кордоном, шлюбні або туристичні агентства;
- Оформлення фіктивних шлюбів;
- Випуск дітей в опікунів/батьків

Процес вербування завершується домовленістю про те, що потенційна жертва пристає на пропозицію вербувальника. У багатьох випадках вербувальник також пропонує послуги із оформлення необхідних документів (виготовлення закордонного паспорта, оформлення віз, контрактів на роботу тощо), які, втім, нерідко виявляються фальшивими або нікчемними. Злочинці також намагаються на цьому

етапі втягнути обраних жертв у боргову кабалу пропонуючи „позичити” необхідні суми грошей для виконання всіх необхідних процедур.

На етапі вербування жертви зазвичай **не зазнають фізичного тиску**, проте вони **можуть зазнавати морального або психологічного впливу** з боку вербувальників, які їх ошукують неправдивими або напівправдивими обіцянками.

Перевезення – це процес, під час якого потерпілих переміщують в межах або / та за межі країни походження (через країну / країни транзиту) до їх остаточного місця призначення. Із дій, перелічених у визначенні цього злочину, під час перевезення потерпілих зазвичай відбувається не лише переміщення, а також їх передача, одержання і переховування. Нерідко процес перевезення відбувається у кілька етапів, коли потерпілих переміщують з одного місця до іншого на шляху до пункту призначення.

У випадку перевезення потерпілих за кордон, торгівці людьми часто сприяють тому, аби їхні жертви не мали або втратили законні підстави для перебування та/або працевлаштування у країні призначення або в країні транзиту. Метою цього є введення їх у залежність від злочинців і використання цих обставин надалі для здійснення контролю над потерпілими.

Перевезення відбувається, найчастіше із супроводом – явним або прихованим. Це робиться, аби унеможливити ситуації, коли жертва може не прийти до місця призначення, наприклад, самостійно змінивши маршрут, або через затримання імміграційними/прикордонними службами (нерідко торгівці людьми мають налагоджені корупційні стосунки із посадовцями, які можуть сприяти безперешкодному слідуванню жертв торгівлі людьми). Такий супровід також має на меті зменшення кола контактів жертви з оточуючими.

Основні **види в’їзду** до країни транзиту / призначення:

прихований: незаконний в’їзд (без відповідних документів) транспортними засобами, у схованках, у контейнерах, пішки і т.п.;

відкритий: використовуючи підроблені документи на в’їзд / виїзд або посвідчення особи;

відкритий: використовуючи справжні, дійсні документи, але які мають інше призначення (наприклад, туристична або студентська віза, що не дає права на працевлаштування).

На етапі перевезення потерпілі **можуть зазнавати обмеження волі пересування / спілкування** з боку торговців людьми, що може здійснюватися як із застосуванням фізичного впливу, так і психологічного тиску.

Контроль та експлуатація. На цій стадії повністю реалізується мета торговців людьми – експлуатація потерпілих. Після прибуття до місця призначення, потерпілі опиняються в умовах, подібних до рабства, коли їх примушують до виконання таких завдань і на таких умовах, на які вони не давали дійсної згоди.

На окрему увагу заслуговує питання про надання потерпілими **згоди на експлуатацію**. Пункт (b) Статті 3 Палермського Протоколу зазначає, що „згода жертви торгівлі людьми на заплановану експлуатацію, про яку йдеться в підпункті (a) цієї статті, не береться до уваги, якщо було використано будь-який із заходів впливу, зазначених у підпункті (a)”. Таким чином, навіть якщо потерпілий раніше дав згоду на те, що він буде експлуатований, така згода жодним чином не може виправдовувати злочинців або ж применшувати шкоду, заподіяну потерпілій особі.

З метою утримання жертв у покорі торговці людьми вдаються до різноманітних **методів контролю**, серед яких:

- Боргова кабала.
- Вилучення документів, що посвідчують особу, та/або проїзних документів.
- Ізоляція – мовна та соціальна, заборона спілкування.
- Погрози та/або застосування насильства.
- Погрози та/або застосування розправи з сім'єю / близькими потерпілої особи.
- Примушування / спонукання до вживання наркотичних речовин або алкоголю.
- Тортури.
- Позбавлення сну, води, їжі.
- Психологічний тиск, шантаж.

Доволі поширеними формами впливу є „наочні” покарання, коли бирається одна особа з групи жертв і над нею чиниться розправа.

Унаслідок застосування таких форм впливу на потерпілих останні зазнають серйозних травм – як фізичних, так і психічних. Непоодинокими є випадки, коли знущання злочинців призводять до серйозного каліцтва і навіть до смерті жертв.

1.4. Хто стає жертвами торгівців людьми?

Неможливо створити універсальний портрет «жертви торгівлі людьми». Жертвою цього злочину можуть стати і жінки, і чоловіки, і діти.¹¹ Багато людей в усьому світі мають однакове бажання мігрувати за кордон, щоб там працевлаштуватися і у такий спосіб покращити свої життєві перспективи і розширити спектр своїх можливостей. Не всі опиняються в руках торгівців людьми, але багато людей все ж несподівано для себе потрапляє в умови експлуатації.

Серед виявлених жертв торгівлі людьми є особи з різним рівнем освіти, сферою професійної діяльності, соціальним походженням тощо. Тому не можна штучно обмежувати коло тих, на кого мають бути спрямовані зусилля із запобігання торгівлі людьми, і кому може знадобитися допомога.

1.5. Чим відрізняється торгівля людьми від подібних злочинів?

Межі між різними злочинами часто нечіткі, тому кожен випадок слід розглядати окремо. Це твердження особливо справедливе щодо торгівлі людьми і *незаконного ввезення мігрантів*¹². І те й інше є формами транснаціональної організованої злочинності і часто має спільні риси, наприклад, бажання осіб полишити свою домівку заради кращого майбутнього. Однак незаконне ввезення мігрантів можна охарактеризувати як сприяння нелегальному перетину кордону заради отримання винагороди за такі „послуги”. При цьому мігранти після прибуття на місце призначення самі вирішують що їм робити. І хоча мігранти з нерегульованим статусом можуть наражатися на небезпеку і опинитись у скрутній ситуації, що робить їх уразливими для насильства в країні призначення, особи, які займалися їх перевезенням, не мають наміру у подальшому експлуатувати цих мігрантів. На відміну від них, особи, які потерпають від торгівлі людьми, опиняються в ситуації неперервної експлуатації, котра провадиться з метою отримання торгів-

¹¹ Останні дослідження свідчать, що до найуразливіших груп громадян України входять незаміжні жінки віком 18-27 років і одружені чоловіки віком 31-60 років з низьким рівнем освіти, а також неповнолітні 13-18 років з неблагополучних сімей.

¹² Покарання за такі дії передбачено зокрема статтею 332 Кримінального кодексу України (Незаконне переправлення осіб через державний кордон України), а також визнано злочином у *Протоколі проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю*, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності.

цями людьми нелегальних доходів. До постраждалих від торгівлі людьми слід ставитись саме як до жертв тяжкого злочину.

Існує **три суттєві відмінності** між незаконним ввозом мігрантів і торгівлею людьми:¹³

- **Згода:** Незаконний ввіз мігрантів може здійснюватися в небезпечних і принизливих умовах, але при цьому мігранти самі погоджуються на незаконний перетин кордону. А от жертви торгівлі людьми ніколи не давали своєї згоди або, навіть якщо спочатку вони і погодилися, то їхня згода втрачає чинність через примусові, шахрайські або насильницькі дії торгівців людьми.

- **Експлуатація:** Незаконний ввіз мігрантів закінчується прибуттям мігранта на місце призначення, тоді як торгівля людьми передбачає постійну експлуатацію жертви. З практичної точки зору, для жертв торгівлі людьми наслідки зазвичай тяжчі, а тому вони потребують більшого захисту від повторної віктимізації та інших форм насильства, ніж мігранти.

- **Міжнародний характер:** Незаконний ввіз мігрантів завжди має міжнародний характер, а торгівля людьми – не обов'язково. Торгівля людьми може відбуватися незалежно від того, переміщують жертву до іншої країни, чи тільки в інше місце в межах однієї країни.

Торгівля людьми не тотожна *проституції*. Ці два явища часто поєднані у публічному дискурсі з тієї простої причини, що більшість знайомих і поширених сценаріїв торгівлі людьми в Європі належать саме до випадків торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації. Така ситуація склалася через те, що кримінальне законодавство багатьох європейських країн донедавна метою торгівлі людьми визначало тільки сексуальну експлуатацію. Втім, у випадку сексуальної експлуатації мова йде про *примушування* до заняття проституцією (або виконання інших дій сексуального характеру) – жертва не має можливості відмовитися від надання таких послуг і, як правило, не отримує винагороду, що є суттєвою відмінністю від ситуації, коли особа самостійно і добровільно вирішує надавати послуги сексуального характеру з метою отримання винагороди і так само має можливість вільно припинити такі свої дії.

¹³ Управління ООН з наркотиків і злочинності, Методичні вказівки з протидії торгівлі людьми, Міжнародна програма проти торгівлі людьми, Нью-Йорк, 2006 р., С. XV [United Nations Office on Drugs and Crime, Toolkit to Combat Trafficking in Persons, Global Programme Against Trafficking in Human Beings]

Окрім цього, українське кримінальне законодавство також розрізняє торгівлю людьми та примушування до проституції, останнє зокрема передбачено статтею 303 Кримінального кодексу України (Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією). Торгівля людьми різниться від цього злочину у двох з основних елементів, які згадувалися вище, — дії (наприклад, також вербування, переміщення тощо) та наявність визначеної мети – експлуатації; Палермський Протокол також наводить більш широкий перелік способів впливу на потерпілих у визначенні торгівлі людьми.

До жертв торгівлі людьми не слід ставитись як до злочинців. Відповідно до Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, потерпілих осіб не можна притягати до відповідальності «за їх причетність до незаконних видів діяльності, коли така причетність є наслідком примусу»¹⁴ (положення про звільнення від покарання). Такі злочини, наприклад, порушення законів про імміграцію чи проституцію, можуть розцінюватись як адміністративні. Жодну людину, яку визнано жертвою торгівлі людьми, не слід карати – незалежно від того повертається вона в Україну з іншої країни чи є іноземцем, якого визнано жертвою торгівлі людьми в Україні.

¹⁴ Стаття 26, Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, ETS № 197, Варшава 2005 р. Конвенція набуває чинності у лютому 2008 р. Україна підписала Конвенцію 17 листопада 2005 р., на момент підготовки цієї публікації Конвенція ще не ратифікована Україною.

ПРОТИДІЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ: роль служби дільничних інспекторів міліції

Ефективна боротьба з торгівлею людьми є можливою лише в тому разі, коли до неї повною мірою залучені всі установи і організації, які можуть впливати на чинники, що були розглянуті вище. Служба дільничних інспекторів міліції у системі Міністерства внутрішніх справ України також може відігравати важливу роль у цьому процесі. Аби чіткіше визначити, яким чином дільничні інспектори міліції можуть впливати на стан боротьби з торгівлею людьми, слід розглянути ті напрямки протидії торгівлі людьми, які визначено найважливішими, і, відштовхуючись від завдань, покладених на службу дільничних інспекторів, спробувати визначити найбільш доречні напрямки роботи.

Протидія торгівлі людьми здійснюється у **трьох напрямках: попередження, переслідування злочинців, підтримка потерпілих**. Ці напрямки збігаються з тими основними завданнями міліції, які були згадані у Вступі до цієї брошури. Нижче буде розглянуто дії дільничних інспекторів у кожному з цих напрямків.

2. Запобігання торгівлі людьми

Запобігання торгівлі людьми полягає в усуненні чинників, які спричиняють це явище, вони були нами розглянуті вище (див. параграф 1.2 „Першопричини торгівлі людьми”). Цілком очевидним є те, що різні сторони можуть мати вплив на ті чи інші фактори. Зокрема, служби зайнятості, управлінські органи у галузі економіки впливають на ситуацію на ринку праці, соціальні служби забезпечують надання необхідних послуг особам із уразливих категорій населення тощо.

2.1. Правоохоронні заходи служби дільничних інспекторів міліції

Однією з функцій служби дільничних інспекторів міліції є всебічно, повно й об'єктивно досліджувати причини й умови, які сприяють учи-

ненню правопорушень¹⁵. Підготовка та аналіз зведень, що характеризують соціально-економічні, демографічні, інші особливості території¹⁶ може слугувати підґрунтям для оцінки імовірності потрапляння осіб із уразливих категорій населення у ситуацію торгівлі людьми.

У ході здійснення аналізу стану, структури і динаміки правопорушень відділам дільничних інспекторів міліції ГУМВС, УМВС слід звертати особливу увагу на правопорушення, які пов'язані з торгівлею людьми, такі як: підробка паспортних документів, сприяння незаконному перетину державного кордону, провадження посередницької діяльності з працевлаштування за кордоном без відповідної ліцензії, утримання будинків розпусти, примушування до проституції тощо. Така комплексна інформація може сприяти вчасному виявленню злочинців, які мають намір або здійснюють торгівлю людьми.

У ході проведення індивідуально-профілактичної роботи з особами, засудженими до покарання без позбавлення волі¹⁷, необхідно брати до уваги ті випадки, коли протизаконні дії засуджених були кваліфіковані як торгівля людьми за статтею 149 Кримінального кодексу України (чи статтею 124-1 Кримінального кодексу України, чинного до вересня 2001 року), або якщо вони були причетні до злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми.

2.2. Інформування населення

Недостатнє або викривлене поінформування населення про причини торгівлі людьми та про те, яким чином убезпечити себе від потрапляння до тенет торгівців людьми, є однією з важливих причин поширення цього явища. Через підвищення поінформованості населення про можливі небезпеки та шляхи їх уникнення дільничні інспектори міліції можуть суттєво вплинути на зменшення ризиків для тих осіб, які займаються пошуком іншої роботи – навіть якщо для цього вони не планують виїжджати за кордон.

¹⁵ Пункт 3.1. „Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України”.

¹⁶ Пункт 5.4. „Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України”.

¹⁷ Така робота повинна проводитися у співпраці з кримінально-виконавчою інспекцією Державного департаменту України з питань виконання покарань, про що зокрема згадується у пункті 6.17.2. „Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України”.

Така роз'яснювальна робота може проводитися в індивідуальному порядку під час звернень громадян, під час здійснення дільничними інспекторами міліції поквартирного та подвірного обходу помешкань. Робота із засобами масової інформації або виступи перед працівниками підприємств, студентами/учнями навчальних закладів, на зборах місцевої громади сприяє більш широкому охопленню цільових аудиторій.

Під час роз'яснювальної роботи застосовують такі методи:

- поширення листівок, брошур та інших інформаційних матеріалів серед громадян, які входять до групи ризику;
- проведення співбесід з громадянами, які планують виїзд за кордон чи до інших частин України з різних причин, особливо в пошуках роботи;
- проведення лекцій для учнів та студентів про торгівлю людьми та/або залучення спеціально підготовлених фахівців з неурядових організацій для проведення таких лекцій;
- звернення до громадськості через засоби масової інформації (газети, радіо, телебачення).

Для отримання листівок, відео та іншої інформації про торгівлю людьми дільничному інспекторові слід особисто або через громадського помічника зв'язатися з найближчою регіональною неурядовою організацією, яка займається вирішенням цієї проблеми. У Додатках до цієї публікації наведено перелік НУО, котрі працюють у цьому напрямку в Україні.

Спеціалізовану інформацію (наприклад, статистичні дані, тенденції тощо) про торгівлю людьми можна також отримати в місцевих/регіональних відділах боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.

Надзвичайно важливою для успішності проведення інформаційної роботи є співпраця дільничних інспекторів міліції із громадськими організаціями, які працюють у сфері протидії торгівлі людьми, а також із підрозділами органів внутрішніх справ із боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, так само як і фахівцями центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, базових центрів зайнятості, навчально-методичних центрів органів управління освітою та іншими.

Важливим засобом підвищення усвідомлення важливості проблеми торгівлі людьми є участь в інформаційних кампаніях з питань боротьби з торгівлею людьми, які проводяться на національному, регіональному та місцевому рівнях.

3. Участь у переслідуванні злочинців

Виявлення і розкриття злочинів, розшук осіб, які їх вчинили, є одним із основних завдань міліції¹⁸. До основних функцій служби дільничних інспекторів міліції належить участь у розкритті злочинів, скоєних на адміністративних дільницях¹⁹. Безпосередні ж дії дільничних інспекторів міліції під час огляду місця події та роботи над розкриттям злочину наведені у Положенні про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості, затвердженому Наказом МВС України 30.04.2004 № 548.

Оскільки торгівля людьми належить до тяжких і особливо тяжких злочинів, дільничні інспектори міліції не проводять самостійної перевірки заяв і повідомлень про такі факти, але надають допомогу працівникам карного розшуку в розкритті таких злочинів; проводять на дільницях систематичну роботу з виявлення осіб та фактів, які становлять оперативний інтерес; з'ясовують обставини вчинення злочину, встановлюють його свідків, можливих учасників, прикмети злочинців; здійснюють обхід дворів, квартир, проводять бесіди з громадянами; визначають коло осіб з числа громадян, які мешкають на території обслуговування і які підлягають перевірці на можливу причетність до вчиненого злочину, забезпечують збирання інформації про них, беруть участь у їх перевірці; організовують та особисто вживають заходів для переслідування і затримання осіб, які вчинили злочин.²⁰

Інформація про можливі факти торгівлі людьми, яка надходить у розпорядження дільничного інспектора міліції, повинна оперативно надаватися управлінню / відділу боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.

¹⁸ Стаття 2, Закон України „Про міліцію”.

¹⁹ Пункт 3.6., „Положення про службу дільничних інспекторів міліції в системі Міністерства внутрішніх справ України”.

²⁰ Пункт 4.7., „Положення про основи організації розкриття органами внутрішніх справ України злочинів загальнокримінальної спрямованості”, затверджено Наказом МВС України 30.04.2004 № 548.

4. Надання допомоги потерпілим

4.1. Ідентифікація потерпілих від торгівлі людьми

Наступним напрямком протидії торгівлі людьми є надання допомоги жертвам цього злочину. Тут надзвичайно важливим є вміння вчасно ідентифікувати потерпілих для того, щоби уникнути повторної віктимізації цих осіб і забезпечити надання їм необхідної допомоги.

Слід мати на увазі, що багато з тих, хто став жертвами торгівлі людьми, не здатні самостійно усвідомити що вони є потерпілими від цього злочину. Це звичайно ж ускладнює виявлення таких осіб, тому працівникам правоохоронних органів надзвичайно важливо вміти визначити фактори, які можуть вказувати на такі обставини.

З огляду на комплексну природу злочину торгівлі людьми, з'ясування всіх обставин може забрати багато часу. Для успішного визначення певних дій як торгівлю людьми найкраще проаналізувати їх з точки зору трьох елементів у визначенні цього злочину, про що йшлося вище (див. пункт 1.1. Визначення термінів).

Ідентифікація потерпілих від торгівлі людьми дільничними інспекторами міліції може відбуватися шляхом здійснення наступних заходів:

1. Робота з населенням за місцем проживання / навчання / роботи.
2. Робота „гарячих ліній” (або телефонів довіри).
3. Прийом звернень громадян.
4. За наслідком оперативних дій правоохоронних органів (наприклад, перевірка закладів, де можуть використовувати примусову працю або примушувати до заняття проституцією).

Під час з'ясування обставин імовірних жертв торгівлі людьми, варто звертати увагу на такі **показники**:

Загальна інформація

- **Обмеження особистої свободи людини** (обмеження у пересуванні, спілкуванні з іншими особами, особливо близькими, перебування під постійним наглядом тощо).
- **Особливості оплати праці** (фактичний розмір значно менший, ніж стандартний; заробіток сплачується третім особам; наявність [невизначених] боргів; людина не може розпоряджатися заробленими грошми, не має доступу до них тощо).
- **Ситуація на робочому місці** (обман щодо виду та умов роботи; постійний нагляд; неможливість відмовитися від виконання певних видів робіт, неможливість повернутися додому тощо).

Об'єктивні та невербальні індикатори

- **Наслідки поганого поводження** (побиття; травми тощо).
- **Зовнішній вигляд** (неохайно байдужий, особливо це стосується жінок).
- **Психологічний стан** (людина залякана, замкнена; почуття тривоги; психологічна нестабільність; розгубленість тощо).
- **Відсутність документів.**

Одним із поширених видів експлуатації є примусова праця – це “будь-яка робота чи служба, що її вимагають від якої-небудь особи під загрозою якогось покарання і для якої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг”²¹. Хоча це формулювання безпосередньо стосується лише одного з видів експлуатації, які згадуються у визначенні торгівлі людьми, ним можна керуватися і при визначенні інших форм експлуатації.

Варто також додати, що проведення співбесіди з потерпілими від торгівлі людьми може бути дуже болісною подією для них (див. пункт 4.3. „Уразливий стан потерпілих від торгівлі людьми” нижче). З огляду на той факт що дільничний інспектор міліції не здійснює самостійного розслідування такої категорії справ, для нього буде зайвим проводити глибинне інтерв'ю для з'ясування різних подробиць обставин, у яких перебувала особа. У разі якщо було виявлено більшість із показників, наведених вище, для дільничного інспектора міліції найкраще порекомендувати імовірному потерпілому звернутися до працівників спеціалізованого підрозділу, який займається такою категорією кримінальних справ, надавши необхідну контактну інформацію. Інший варіант – запропонувати потерпілому направити матеріали безпосередньо до такого підрозділу, щоб його працівники ініціювали зустріч з імовірним потерпілим. У такому разі обов'язково необхідно пересвідчитися, що особа дає на це згоду.

4.2. Дотримання прав людини у роботі з потерпілими

Дотримання прав людини і принципів гуманізму є основою діяльності правоохоронних органів, що чітко відображено у нормативно-правових актах, якими керуються у своїй діяльності органи внутрішніх справ України.

²¹ Стаття 2, Конвенція про примусову чи обов'язкову працю № 29, Міжнародна організація праці.

Торгівля людьми є грубим порушенням прав людини, які закріплені як у міжнародно-правових актах, так і в національному законодавстві України. За пріоритет у своїй роботі з жертвами цього злочину працівники міліції повинні визнати необхідність забезпечити дотримання прав людини по відношенню до цих осіб.

Кого ж слід розглядати як „жертв” або „потерпілих” від торгівлі людьми? Згідно з визначенням, яке міститься у статті 49 „Потерпілий” Кримінально-процесуального кодексу України, „потерпілим визнається особа, якій злочином заподіяно моральну, фізичну або майнову шкоду.” Відмінність у вживанні термінів „потерпілий” і „жертва” полягає в тому, що перший притаманний українській правовій системі, тоді як останній – міжнародно-правовим актам; по суті, вони обидва збігаються у своєму значенні²².

Усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Потерпілі від торгівлі людьми заслуговують на повагу і допомогу незалежно від роду занять чи форми експлуатації. Для успішного подолання торгівлі людьми надзвичайно важливо захищати права потерпілих і надавати їм підтримку. Міжнародні документи, такі як Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми або План дій ОБСЄ з боротьби з торгівлею людьми²³ та інші визначають мінімальні стандарти захисту прав потерпілих від торгівлі людьми:

- **Доступ до правосуддя і справедливе ставлення:** зокрема передбачає поведження з потерпілими зі співчуттям і повагою до їхньої гідності, можливість отримати відшкодування як матеріальної, так і моральної шкоди, а також своєчасне інформування про відповідні процедури тощо.
- **Реституція і компенсація:** відшкодування шкоди, завданої потерпілим повинно розглядатися як один із пріоритетів, якщо це неможливо зробити за рахунок зловмисників, відповідна

²² Для порівняння можна взяти визначення терміну „жертва”, наведене у Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою (ООН, 1985 р.): „Під терміном „жертви” маються на увазі особи, яким індивідуально або колективно було завдано шкоди, включаючи тілесні ушкодження або моральну шкоду, емоційні страждання, матеріальну шкоду або суттєве ущемлення їхніх основоположних прав внаслідок дій або бездіяльності, які порушують чинне національне кримінальне законодавство Держав-членів, включаючи закони, які забороняють злочинне зловживання владою.”

²³ План дій ОБСЄ з боротьби з торгівлею людьми (Переглянутий). – Відень, 2005 [OSCE Action Plan to Combat Trafficking in Human Beings, PC.DEC/557/Rev.1]

матеріальна допомога з боку держави повинна полегшувати матеріальну скруту, в якій опиняються потерпілі.

- **Захист приватного життя та особових даних / конфіденційність:** дотримання цих норм є особливо важливим для унеможливлення повторної віктимізації потерпілих, а також є одним із засобів забезпечення безпеки потерпілих.
- **Соціальна допомога та реабілітація:** життєві обставини, в яких опиняються жертви торгівлі людьми як під час експлуатації, так і після звільнення, завдають значних фізичних і психологічних травм, після повернення їм нерідко навіть немає куди подітися, вони втратили документи, потребують правової підтримки.
- **Період оговтання:** важливо надати потерпілим від торгівлі людьми достатньо часу на роздуми, що дозволить їм прийти до тями і прийняти свідоме рішення про подання свідчень у кримінальному процесі. Це також передбачає ряд адміністративних заходів для оформлення тимчасового або постійного дозволу на перебування іноземців у країні призначення.

Нерідко правоохоронні органи опиняються в ситуації, коли потерпілі відмовляються давати свідчення у кримінальній справі. У таких випадках тиск на потерпілих є недоречним – це може призвести до подальшого травмування особи; зрештою, існує загроза того, що потерпілий, який був примушований давати свідчення у справі, не буде готовий підтвердити їх у залі суду. При цьому важливо брати до уваги, що будь-яка особа “не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім’ї чи близьких родичів”²⁴.

4.3. Уразливий стан потерпілих від торгівлі людьми

Розуміння правоохоронними органами наслідків торгівлі людьми для потерпілих і пов’язаної з цим уразливості сприяє не лише усуненню уразливого стану, але й правильній побудові роботи з такими особами у рамках кримінального процесу.

Торгівля людьми пов’язана з важкими формами насильства, котрі можуть призводити до травм, хвороб, а іноді й смерті. Забезпечення потреб здоров’я потерпілих є зобов’язанням, включеним до Палермського Протоколу, а це свідчить про необхідність реалізації заходів для забезпечення „фізичної, психологічної і соціальної реабілітації жертв торгівлі людьми”. Ризики для здоров’я потерпілих численні і, зазвичай, нагромаджуються протягом усього процесу торгівлі людьми.

²⁴ Стаття 63, Конституція України.

Ризики для здоров'я перед відправкою: Нерідко ще *перед відправкою* особи наражаються на велику кількість ризиків для здоров'я, пов'язаних з поганими умовами життя. Ще до того, як стати об'єктом торгівлі людьми, особи з групи ризику нерідко зазнавали фізичного і/або сексуального насильства.

Ризики для здоров'я, пов'язані з переїздом: На етапі *переїзду* нелегальний перетин кордону часто наражає людей на небезпеку отримати ушкодження або захворіти. Крім того, люди можуть відчувати сильні душевні муки, коли вперше дізнаються, що їх обманули і наражають на небезпеку.

Ризики для здоров'я, пов'язані з експлуатацією: Саме на етапі *експлуатації* людина, зазвичай, наражається на найбільшу кількість ризиків для здоров'я через незадовільні умови праці та насильницькі дії з боку торгівців людьми. Травми, отримані у цей період, можуть бути як фізичними, так і психічними, вони спричиняються до серйозних розладів здоров'я.

Ризики для здоров'я, пов'язані з реінтеграцією: Етап *реінтеграції* може видаватися періодом безпеки, але для багатьох це період нових стресів, пов'язаних із поверненням до попереднього середовища, зі спогадами та з ушкодженнями, отриманими під час минулих подій, з труднощами оцінки послуг допомоги. Для деяких людей це також час очікування імовірної розправи з боку торгівців людьми чи небезпеки повторно стати об'єктом злочину.

Потерпілі від торгівлі людьми зазвичай виявляють симптоми, пов'язані з **посттравматичною реакцією**. Насильство й експлуатація – це травматичний досвід, який зазвичай виявляється пост-травматичними симптомами (див. таблицю «Типові посттравматичні симптоми»).

Типові посттравматичні симптоми	
<ul style="list-style-type: none"> • Повторне переживання подій, що заповдіяли травму • Тривожність, напади паніки • Депресія • Ворожість, дратівливість • Головний біль, запаморочення • Схильність до самогубства • Втопленість або виснаженість 	<ul style="list-style-type: none"> • Розлад сну, нічні кошмари • Проблеми з пам'яттю • Труднощі, пов'язані з концентрацією уваги • Втрата апетиту • Біль у шлунку, червоний порожнині, спині • Шлунково-кишкові розлади

В осіб, які страждають від посттравматичних реакцій, симптоми часто зберігаються і виявляються через місяці чи роки. Через пережиті події жертви торгівлі людьми часто страждають на знижену самооцінку і відчуття безнадії. Почуття сорому, провини і ганьби особливо типові для потерпілих від сексуального насильства.

5. Спільні дії та перенаправлення потерпілих від торгівлі людьми

Як уже неодноразово зазначалося, ефективна протидія торгівлі людьми є можливою лише за умови залучення всіх установ і організацій, які можуть мати вплив на подолання факторів, які спричиняються до цього явища. Утім, розрізнені зусилля навіть максимальної кількості сторін не зможуть досягти поставленої мети – такі зусилля повинні взаємодоповнюватися і здійснюватися у чіткій координації та співпраці між учасниками протидії торгівлі людьми, до яких належать органи державної влади на всіх рівнях, організації громадянського суспільства (не лише „спеціалізовані” неурядові організації, але й профспілки, релігійні громади тощо) та міжнародні організації.

5.1. Координація боротьби з торгівлею людьми на національному та місцевому рівні

Першими зусиллями з координації зусиль з протидії торгівлі людьми в Україні були ініціативи з боку численних громадських організацій ще наприкінці 1990-х років. Пізніше таку функцію перебрав на себе Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. У грудні 2002 року постановою Кабінету Міністрів України було утворено Міжвідомчу координаційну раду з питань протидії торгівлі людьми, на яку було покладено функції координації здійснення заходів з питань торгівлі людьми. За рішенням Уряду України у вересні 2007 року було натомість утворено новий орган – Міжвідомчу раду з питань сім’ї, ґендерної рівності, демографічного розвитку та протидії торгівлі людьми²⁵. У питаннях, що стосуються протидії торгівлі людьми, основними завданнями Ради є: сприяння проведенню ефективної державної політики у цій галузі; розгляд питань, які потребують міжгалузевої узгодженої співпраці щодо проведення такої державної політики, зокрема розшуку, повернення, реабілітації жертв торгівлі людьми; інформування Кабінету Міністрів України та громадськості про стан реалізації державної політики. Рада взаємодіє з іншими органами влади в Україні, займається розробкою відповідних документів, здійснює аналіз нормативно-правової бази. До складу Ради входять представники центральних органів виконавчої влади, народні депутати України, представники наукових установ, громадських і міжнародних організацій. Організаційне забезпечення роботи Ради здійснює Міністерство України у справах сім’ї, молоді та спорту.

²⁵ Постанова Кабінету Міністрів України від 5 вересня 2007 р. № 1087

На рівні регіонів утворено аналогічні міжвідомчі координаційні структури, до сфери обов'язків яких належить здійснення координації зусиль із протидії торгівлі людьми серед установ і організацій на місцях. До таких органів входять представники переважно більшості органів влади регіонального рівня, так само як і представники ГУМВС/УМВС у відповідному регіоні. Координацією діяльності таких регіональних органів займаються управління / відділи у справах сім'ї та молоді (у різних регіонах конкретна назва цих підрозділів може відрізнятись).

Відповідно до свого профілю діяльності, до протидії торгівлі людьми долучаються різні установи / організації. Загалом, це органи влади і державні служби, громадські організації та міжнародні організації. Завдання, які покладені на державні структури (окрім тих, які окреслені у відповідних положеннях) відображені у програмах боротьби з торгівлею людьми. На національному рівні таким документом є *Державна програма протидії торгівлі людьми на період до 2010 року*, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 7 березня 2007 р. № 410; відповідні програмові документи також розробляються і ухвалюються на регіональному рівні.

У Додатках наприкінці цієї публікації наведено контактні дані громадських організацій, які провадять свою діяльність у сфері протидії торгівлі людьми.

5.2. Перенаправлення потерпілих для отримання допомоги, яку надають державні установи та громадські організації

Створення і функціонування національного механізму перенаправлення потерпілих від торгівлі людьми є одним із важливих методів забезпечення дотримання прав та інтересів цих осіб. Визначення такої структури і засад її діяльності було зроблено у спеціально підготовленому практичному посібнику „Національні механізми перенаправлення: об'єднуючи зусилля для захисту прав жертв торгівлі людьми”:

*Національний механізм перенаправлення жертв торгівлі людьми – це структура співробітництва, у рамках якої державні органи виконують свої зобов'язання щодо захисту та заохочення дотримання прав людини жертв торгівлі людьми, координуючи свої зусилля у стратегічному партнерстві із суб'єктами громадянського суспільства.*²⁶

²⁶ Механізми перенаправлення жертв торгівлі людьми на національному рівні: Об'єднання зусиль по захисті прав жертв торгівлі людьми. Практичне керівництво. - Бюро ОБСЄ по демократическим інститутам і правам человека (БДИПЧ), 2004 г., с. 19.

Системний підхід до організації взаємодії різних суб'єктів боротьби з торгівлею людьми передбачає перш за все поінформованість партнерів про функції і повноваження один одного по відношенню до потерпілих від торгівлі людьми. Оскільки ця категорія осіб наразі не є визначеною офіційно як окрема категорія отримувачів соціальної допомоги з боку більшості органів державної влади, значна кількість послуг можуть надаватися їм так само, як і представникам інших уразливих категорій населення.

У практичному вимірі, дільничні інспектори міліції повинні бути поінформовані про те, які установи можуть надавати ті чи інші послуги, яких можуть потребувати потерпілі. Неповний перелік таких послуг, як правило, містить такі:

- Медична допомога.
- Правова допомога, юридичне консультування, представлення інтересів у кримінальному процесі тощо.
- Притулок.
- Психологічне консультування.
- Реінтеграція через професійне навчання і працевлаштування.
- Матеріальна допомога.
- Допомога у поновленні втрачених документів.

Серед державних установ, які можуть надавати таку допомогу, слід виділити:

- Центри соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.
- Місцеві поліклініки / лікарні.
- Реабілітаційні центри для жертв торгівлі людьми.
- Базові (районні / міські) центри зайнятості.
- Кризові / консультативні центри.
- Молодіжні центри праці.
- Служба у справах неповнолітніх.
- Методичні кабінети відділів освіти.
- Відділи / управління боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.
- Відділи РАГС.

У разі виявлення ймовірних потерпілих від торгівлі людьми (див. вище пункт 4.1 „Ідентифікація потерпілих від торгівлі людьми”), дільничний інспектор міліції має поінформувати таких осіб про можливість отримання необхідної допомоги з боку відповідних установ. З цією метою для дільничних інспекторів міліції бажано мати довідник із переліком установ та послугами, які вони можуть надавати, і кон-

тактними даними конкретних осіб або підрозділів, до яких за необхідності могли б звернутися потерпілі. Слід мати на увазі, що повідомлення даних, які можуть стосуватися обставин імовірного потерпілого, без його згоди може суперечити принципіві про нерозголошення відомостей, що стосуються особистого життя людини, принижують її честь і гідність, яким керується у своїй діяльності міліція²⁷.

Серед перелічених вище партнерів у наданні допомоги потерпілим, особливе місце займають громадські організації, які працюють у сфері протидії торгівлі людьми. Такі організації, як правило, мають значний досвід роботи із цією та іншими уразливими категоріями, а також і у наданні їм різноманітної допомоги. Співпраця з такими організаціями може також сприяти отриманню згоди з боку потерпілих на співпрацю з правоохоронними органами у розслідуванні кримінальних справ з торгівлі людьми і притягненні до відповідальності злочинців.

²⁷ Стаття 5, Закон України „Про міліцію”

ДОДАТКИ

Кримінальний кодекс України

Стаття 149. Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини

1. Торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи,

– караються позбавленням волі на строк від трьох до восьми років.

2. Дії, передбачені частиною першою цієї статті, вчинені щодо неповнолітнього або щодо кількох осіб, або повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або службовою особою з використанням службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, або поєднані з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства,

– караються позбавленням волі на строк від п'яти до дванадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

3. Дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені щодо малолітнього, або організованою групою, або поєднані з насильством, небезпечним для життя або здоров'я потерпілого чи його близьких, або з погрозою застосування такого насильства, або якщо вони спричинили тяжкі наслідки,

– караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

Примітка 1. Під експлуатацією людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичай, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

2. У статтях 149 та 303 цього Кодексу під уразливим станом особи слід розуміти зумовлений фізичними чи психічними властивостями або зовнішніми обставинами стан особи, який позбавляє або обмежує її здатність

усвідомлювати свої дії (бездіяльність) або керувати ними, приймати за своєю волею самостійні рішення, чинити опір насильницьким чи іншим незаконним діям, збіг тяжких особистих, сімейних або інших обставин.

3. Відповідальність за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання малолітнього чи неповнолітнього за цією статтею має наставати незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням обману, шантажу чи уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використання службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності”.

Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності

Стаття 3

Терміни

Для цілей цього Протоколу:

а) “торгівля людьми” означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів;

б) згода жертви торгівлі людьми на заплановану експлуатацію, про яку йдеться в підпункті (а) цієї статті, не береться до уваги, якщо було використано будь-який із заходів впливу, зазначених у підпункті (а);

с) вербування, перевезення, передача, приховування або отримання дитини з метою експлуатації вважаються “торгівлею людьми” навіть у тому разі, якщо вони не пов'язані із застосуванням будь-якого із заходів впливу, зазначених у підпункті (а) цієї статті;

д) “дитина” означає будь-яку особу, що не досягла 18-літнього віку.

Громадські організації, які надають допомогу потерпілим від торгівлі людьми

Місто	Неурядова організація (НУО)	Контактна інформація
Вінниця	«Чоловіки проти насильства»	Гаряча лінія: (0432) 59 20 47 Факс: (0432) 57 02 21 E-mail: kozlov@svitonline.com
Вінниця	«Прогресивні жінки»	Гаряча лінія: (0432) 35 85 60 Факс: (0432) 57 02 21 E-mail: progress@mail.vinnica.ua
Дніпропетровськ	«Жіночий інформаційно-координаційний центр»	Гаряча лінія: (056) 370 58 68 Тел./Факс: (056) 370 25 35, 370 25 50 E-mail: dwicc@ukr.net www.dwicc.org.ua
Донецьк	«Донецька обласна Ліга ділових та професійних жінок»	Гаряча лінія: (062) 334 34 00 Тел.: (062) 334 20 43, 334 34 43 E-mail: postmaster@liga.donetsk.ua www.bpw.donetsk.ua
Житомир	«Авенір»	Тел.: (0412) 41 40 38, 36 21 70 E-mail: avenir_zt@rambler.ru
Житомир	«Жіночий інформаційно-координаційний центр»	Тел.: (0412) 40 07 31, Факс: (0412) 40 07 32 E-mail: wicc_ir@zt.ukrtel.net
Київ	«Жіночий консорціум України»	Тел.: (38 044) 203 64 72 Тел./Факс: (38 044) 592 68 54 E-mail: ns@bigmir.net
Київ	«Карітас»	Тел.: (044) 467 60 80 Факс: (044) 425 63 75 E-mail: natalia@caritas-ukraine.org
Київ	Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна»	Гаряча лінія: 8 800 500 22 50 Тел.: (044) 205 36 94, 205 37 36 E-mail: lastrada@ukrpack.net www.lastrada.org.ua
Київ	Міжнародний гуманітарний центр «Розрада»	Тел.: (044) 289 71 32, 234 83 68 E-mail: bond@rozrada.kiev.ua
Київ	«Школа рівних можливостей»	Тел.: (044) 592 88 18, 240 43 26, E-mail: gender@ukr.net
Кіровоград	«Кіровоградська обласна служба з актуальних питань жінок»	Тел./Факс: (0522) 22 65 79, 22 65 06 E-mail: omh@library.kr.ua vgz@library.kr.ua
Луганськ	«Жінки Донбасу»	Гаряча лінія: (0642) 55 16 99 Тел.: (0642) 50 10 39 E-mail: womdon@cci.lg.ua
Луганськ	Луганська обласна рада жінок	Гаряча лінія: (0642) 59 96 22 Тел./Факс: (0642) 58 53 60 E-mail: lwc@mail.ru
Луцьк	«Волинські перспективи»	Гаряча лінія: (03322) 5 55 42 Тел.: (03322) 4 58 31 E-mail: extrim@lt.ukrtel.net
Львів	Благодійний Фонд «Салюс»	Тел.: (0322) 72 30 27 Факс: (0322) 40 33 62 E-mail: salus@mail.lviv.ua www.salus.org.ua

Місто	Неурядова організація (НУО)	Контактна інформація
Львів	Західноукраїнський центр «Жіночі перспективи»	Гаряча лінія: (032) 2 962 962 Тел./Факс: (032) 295 50 60 E-mail: women@women.lviv.ua www.women.lviv.ua
Миколаїв	«Любисток»	Тел.: (0512) 47 82 69 (097) 210 64 49 E-mail: margaritap@ukr.net
Одеса	«Віра, Надія, Любов»	Гаряча лінія: (0482) 63 33 39 Тел./Факс: (048) 733 27 34 E-mail: semikop@te.net.ua
Одеса	«Верітас»	Тел.: (048) 714 60 11, 719 31 25 E-mail: ngo_veritas@mail.ru
Полтава	«Родинний дім»	Тел.: (0532) 53 09 10 E-mail: familycenter@mail.ru
Рівне	Центр підтримки громадських ініціатив «Чайка»	Гаряча лінія: (0362) 69 00 00 Тел.: (38 0362) 23 43 48 E-mail: чайка@rivne.com чайка@mbox.rv.ua
Севастополь	«Молодіжний центр жіночих ініціатив»	Тел./Факс: (38 0692) 55 73 90 E-mail: ycfi@sevcom.net
Сімферополь	«Надія на майбутнє»	Тел.: (066) 792 69 69 E-mail: shabalin_d@mail.ru
Сімферополь	«Співдружність»	Тел.: (0652) 25 54 11 E-mail: yana@mail.strace.net
Суми	«Довіра МЕТ»	Тел.: (0542) 32 55 52 E-mail: dovira-met@mail.ru
Тернопіль	«Відродження нації»	Гаряча лінія: (0352) 52 57 05 Тел.: (0352) 52 63 98 E-mail: galina_kravets@ukr.net
Ужгород	«Веста»	Гаряча лінія: (03122) 3 20 91 E-mail: inna@vesta.uzhgorod.ua
Ужгород	«Чоловіки проти насильства»	Тел.: (03122) 3 53 69 E-mail: gpmav@tn.uz.ua
Харків	«Жіноча громада»	Гаряча лінія: (057) 714 38 50 E-mail: obiletska@gmail.com
Харків	«Шлях у майбутнє»	Тел./Факс: (057) 719 85 30 (050) 576 90 81 E-mail: yana_kharkov@mail.ru
Херсон	«Чоловіки проти насильства»	Тел.: (38 0552) 55 40 30, 55 20 64 E-mail: managainstviolence@mail.ru
Херсон	«Успішна жінка»	Гаряча лінія: (0552) 26 35 63 Тел./Факс: (0552) 42 37 65, 42 34 85 E-mail: uspix@all.kherson.ua
Хмельницький	«Карітас»	Тел./Факс: (0382) 61 63 71 E-mail: ksenia_caritas@ic.km.ua
Чернівці	«Сучасник»	Гаряча лінія: (0372) 58 55 96 Тел./Факс: (0372) 52 04 36 E-mail: elya@utel.net.ua